

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLÂM VE
MODEL İNSAN SEMPOZYUMU**
**International Symposium On Islam
And Model Human**

المؤتمر الدولي عن الإسلام والإنسان النموذجي

26-28 Nisan 2018 – KAHRAMANMARAŞ

Adres:

**Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Sosyal
İşler Dairesi Başkanlığı Kültür ve Turizm Şube
Müdürlüğü
(0 344 223 76 71)**

&

**Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat
Fakültesi Dekanlığı
Tel: (0344 300 27 01)**

e-mail:

islamvemodelinsansempozyumu@gmail.com

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

**ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN
SEMPOZYUMU
26-27 NİSAN 2018**

İmtiyaz Sahibi

Fatih Mehmet ERKOÇ
Büyükşehir Belediye Başkanı

Genel Yayın Koordinatörü

Cevdet KABAKCI
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanı

Genel Yayın Yönetmeni

Mustafa SEMERCİ
Kültür ve Turizm Şube Müdürü

Editör

Prof. Dr. M.Akif ÖZDOĞAN
Doç. Dr. Faruk ÇİFTÇİ
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TİYEK
Dr. Öğr. Üyesi Veli ABA
Arş. Gör. Sezai KORKMAZ
Arş. Gör. İrfan KARA

Yayına Hazırlayan

Ömer Yalçın OVA - Mehmet CANLI

Kapak Tasarım

Gökhan GÖNEN

ISBN: 978-605-4996-62-9 (Tk.) - 978-605-4996-63-6

Baskı: Fikir Ajans

Yönetim Yeri

Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür ve Turizm Şube Müdürlüğü
0 (344) 225 24 15 – 16 www.kahramanmaras.bel.tr

**Bu eserin bütün hakları saklıdır. Kahramanmaraş Büyükşehir
Belediyesinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı
yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.**

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

KURÂN-I KERİM’İN İ’CÂZINDA NAZM VE SARFE TEORİ MODELLERİ

Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZDOĞAN*

Özet: “Nazm” ve “sarfe” kavramları Kurân-ı Kerim’in i’câzı konusunda ortaya konulan temel model kavramlardır.

Abstract: The concepts of “Nazm” and “Sarfa” are the basic model concepts revealed in the Qur’anic verses.

“Nazm” ve “sarfe” kavramları Kurân-ı Kerim’in i’câzı konusunda ortaya konulan temel model kavramlardır. Bu iki kavram, İ’câzu’l-Kur’ân konusunun bütün yönleriyle ve model olarak ele alınmasında hem tartışmaların başladığı ilk dönemde hem de ilerleyen süreçte önemli işlevi olmuştur. Çalışmamızda bu iki kavramın tarifi, içeriği, kapsamı ile İ’câzu’l-Kur’ân konusuna zemin teşkil etmesini ele alacağız.

Lügatte gücü yetmemek anlamındaki ‘a-c-z kökünden gelen i’câz kelimesi, âciz ve çaresiz bırakmak anlamındadır¹. İ’câz kelimesi, h.III. asırdan itibaren “İ’câzu’l-Kur’ân” şeklinde kullanılmaya başlanmış ve Kur’ân’ın sahip olduğu üstünlük ve içerik nedeniyle, insanların benzerini yapmaktan âciz bırakılması anlamını kazanmıştır².

İ’câzu’l-Kur’ân kavramının ortaya çıkışında, Mekke müşriklerin Allah resulüne inen âyetleri reddetmeleri üzerine, Kur’ân’ın benzeri âyetler getirme çağrısı vardır. Kur’ân’ın ilk muhâtapları, Kur’ân dilinin güzelliği ve şâhaneliğine hayran kalmışlarsa da, Kur’ân’a olumsuz eleştiriler yöneltmişlerdir. Onların olumsuz tavırları karşısında, inkârcılara meydan okuma niteliğinde gelen âyetler, i’câz olgusunu (tehaddî) gündeme getirmiştir³.

Bununla birlikte Hz. Peygamber döneminde dilleri fasih Araplar, âyetlerin nazmındaki ihtişam karşısında Kur’ân’a benzeri metin getirme çağrısına girişme (muâraza yapmaya) cesaretini kendilerinde bulamamışlardır. Ancak Hz. Peygamberin vefatından sonra Tuleyha b. Huveylid (öl.21/642), Museylime b. Habîb el-Kezzâb (öl.12/633) gibi kimseler muâraza yapmışlarsa da çabaları sonuç vermemiştir⁴.

İlk dönemlerde zâhiren İslâm’a girenler arasında Yahudilik, Hristiyanlık, Maniheizm, Mezdekiyye gibi farklı dinlere mensup kimseler vardı. Bunlardan bazıları Helenistik kültürden beslenmiş, felsefe yönü iyi bilginlerdi. Bu bilginler zaman içerisinde İslâm’ın inanç sistemi ile kendi inanç sistemlerini karşılaştırmışlar ve bazı gerekçelerle Ku’rân’ı eleştirmişlerdir⁵. Kur’ân’ı eleştirmeleri ve İslâm’a yeni girenlerin bu eleştirilerden etkilenmeleri ile Kur’ân’ın çelişkiler içeren bir kitap olduğunu iddia etmeleri karşısında pek çok

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi.

¹Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-Ayn*, I, nşr. Mehdi el-Mahzûmî-İbrâhîm es-Sâmerrâî, Muessesetu’l-A’lemî, Beyrut 1988, s. 215; İbn Manzûr, Cemâluddîn Muhammed b. Mukrim, *Lisânu’l-Arab*, V, Dâru’l-Fikr, Beyrut 1990, s. 369.

²Yusuf Şevki Yavuz, İ’câzu’l-Kur’ân”, *DİA*, XXI, İstanbul 2000, s. 403.

³es-Sibâî el-Beyyûmî, *Târihu’l-Âdâbi’l-Arabi*, I, el-Mektebetu’l-Enculu’l-Misriyye, Kâhire 1957, s.31; Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-Mustalahât ve Tatavvurihâ*, I, Matba’atu’l-Mecma’îl-İlmî, Irak 1983, s. 247.

⁴et-Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Târihu’t-Taberî*, III, nşr. Muhammed Ebû’l-Fazl İbrâhîm, Dâru’l-Me’ârif, Kâhire 1967, s. 254-281.

⁵Ahmed Matlûb, *Mu’cemu’l-Mustalahât*, I, s. 248.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

kelâmcı ve konu ile ilgilenen bilginler, Kur'ân'ın ilahî bir mucize olduğunu ifade etmek için Kur'ân'ın i'câz yönünü ele almışlardır⁶.

Kelâm alimleri, Kur'ân'ın insanı hayrete düşüren benzersiz bir özelliğe sahip olduğunu muhâtap ve muârizlara karşı ifade etmekle birlikte, kendi aralarında hangi yönüyle i'câza sahip olduğu hususunda da farklı görüşler belirtmişlerdir. Kur'ân'ın i'câzını savunup, ispat etmeye çalışan bu bilginler, i'câz yönü açısından *sarfe* ve *nazm* teorileri şeklinde ifade edilen belli başlı iki görüş ortaya koymuşlardır. Sarfe ve nazm teorilerinin ortaya çıkışı, gelişimi ve kapsamı kelam ve diğer bilginlerin diğer temel konularda olduğu gibi i'câz konusunda da çok kapsamlı model ve yol gösterici, yönlendirici ve kapsayıcı kavramlar ortaya koyduklarını görmekteyiz.

Model kavram olarak belirttiğimiz “sarfe” ve bunun zıttı olan “nazm” kavramlarını ele alalım.

1.Sarfe kavramı: Sarfe kelimesi, “yüz çevirmek, değişmek, döndürmek” gibi anlamlarına gelen “s-r-f” kökünden türemiş “engelleme” anlamına gelmektedir⁷. Sarfe kavramı, Mu'tezile bilginini İbrahim en-Nazzâm'ın (ö.l.231/845) i'câzu'l-Kur'ân konusuyla ilgili geliştirdiği bir kavramdır. Ona göre, “Kur'ân mu'cizdir, insanı benzerini getirmede âciz bırakır. İ'câz yönü ise Kur'ân'ın lafız, anlam, belâgat ve nazmında olmayıp, sarfe ileidir. Sarfe ise, Allah'ın Kur'ân'ın benzerini getirme güç ve kabiliyetlerini insanlardan almasıdır. Eğer Allah bu gücü onlardan almasaydı, benzer bir metin ortaya koyabilirlerdi. O halde i'câz, Allah'ın gaybten haber vermesi ve onların benzeri bir metin getirebilme yeteneklerine engel olmasıdır”⁸.

Bu görüşe göre, ileri düzeyde dil kabiliyetine sahip olan Araplar, rahatlıkla benzer bir metin ortaya koyabilirlerdi ancak Allah buna izin vermemiş, onların bu gücünü engellemiştir⁹. Nazzâm'ın bu görüşünü, talebesi Câhiz (ö.l.255/869) ve birçok bilgin eleştirtirmesine rağmen¹⁰, Hattabî, Rummâni gibi bazı kelamcılarda orta bir yol izleyerek sarfe görüşünü tamamen reddetmemişlerdir.

2.Nazm kavramı: Nazm kelimesi, “dizmek, inciyi dizmek anlamlarına gelirken”, mecâzî olarak “te'lif etmek, şiir söylemek, söz söylemek” anlamlarını kazanmıştır¹¹. “Kur'ân'ın nazmı” denildiğinde, üslûbu, ifade biçimleri, lafız ve anlamları akla gelir. Nazm kavramı, üslûp, te'lif gibi lafız-anlam ilişkisini ifade eden bütün metinler için kullanılabilecek bir kelimedir. Bir eserin “nazmı iyi” denildiğinde, üslûbunun ve lafız-anlam bütünlüğünün iyi olduğu anlaşılır. Bununla birlikte tarihi süreç içerisinde nazm kelimesi ile genellikle Kur'ân'ın nazmı, üslûbu ifade edilir hale gelmiştir.

“Nazm”, lafız-anlam bütünlüğünün güzel bir üslûpla ifâdesidir. “Nazm teorisi” ise nazm ve üslup kavramlarından daha özel bir alanda kullanılmış ve

⁶Ahmed Matlûb, *Mu'cemu'l-Mustalahât*, III, s. 331; Yunus Şevki Yavuz, *i'câzü'l-Kur'ân*, DİA, XXI, s. 403.

⁷İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, IV, s. 189; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf 'ân Hakâ'iki't-Tenzîl*, I, nşr. 'Abdusselâm Şâhîn, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut 2003, s. 253.

⁸eş-Şehristânî, *el-Milel ve'n-Nihal*, Kâhire ts, s. 58.

⁹el-Eş'arî, Ebu'l-Hasen 'Alî b. İsmâ'il, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfu'l-Musallîn*, nşr. Muhyiddin 'Abdulhamid, I, Mektebetu'l-'Asriyye, Beyrut 1999, s. 296.

¹⁰el-Eş'arî, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn*, I, s. 296.

¹¹İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XII, s. 578; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, s. 462.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Kur'an'ın i'câzının, nazm yönü ile olmasını ifade etmektedir.

Kur'an'ın i'câzının nazmında olduğunu ileri süren belâgatçiler oldukça fazladır. Bu belâgatçilerden bazılarının görüşlerinin kısaca ele alınması yararlı olacaktır.

Nazm Taraftarı Belâgatçılar

Hattâbî (öl.388/999), nazmı lafız, anlam ve bunları birbirine bağlayan ruh olarak tarif eder¹². Hattâbî'nin "ruh" ile kastettiği şey, lafız ve anlamın birlikte olmasını sağlayan güzel üslup ve estetik durumdur.

Câhiz, Arapların belâgat ve fesâhatte ileri düzeyde olmalarına rağmen, Hz. Peygamber'in onlardan Kur'an'ın benzerini getirmelerini istediğini, onların bir süre sonra bu işten ümitlerini kestiklerini ifade eder. İnsanların Kur'an'ın bir benzerini ortaya koyamayacaklarını ve onun bedîi ve güvenilir nazmı ile mu'ciz olduğunu belirtir¹³.

İbn Kuteybe (öl.276/889) ise, Te'vîlu Muşkili'l-Kur'an adlı eserinde Kur'an'ın şahane te'lif ve ilginç nazmı ile bedî olduğunu söyler¹⁴. Şerîf Razî (öl.606/1149) de Telhisu'l-Beyân adlı eserinde Kur'an'ın i'câzını ve nazm bütünlüğünü ispat etmek amacıyla mecâz ve isti'âre sanatlarına ağırlık vererek edebî sanatlarla nazm unsurlarını ortaya koymaya çalışmıştır¹⁵.

Mutezili bilgin 'Alî b. İsâ Rummânî (öl.386/996) en-Nuket fi İ'câzi'l-Kur'an adlı eserinde Kur'an'ın i'câzını şu başlıklar altında ele alır: Kur'an'a muâraza yapılamaması, meydan okumanın herkesi kapsamaması, sarfe görüşü, belâgat yönü, gelecek olaylardan haber vermesi, Kur'an'ın olağanüstü olması ve her mucizede ölçü olması¹⁶.

Eşari ekolü bilgini Bakillânî (öl.403/1012), i'câzı üç bölümde inceler: Kur'an'ın gaybden haber vermesi, nazmının ve üslûbunun şahane ve bedîliği ve bunun karşısında muhâtaplarının acizlikleri¹⁷. Bakillânî, sarfe görüşünün önemli unsurlarından "Kur'an'ın gaybden haber vermesi" şartını önemser. Ancak sarfe görüşünde yer alan "yeteneklerin engellenmesi" görüşüne karşı çıkar¹⁸.

Mutezili bilgin Kâdî 'Abdulcebbar (öl.415/1025), i'câzın Kur'an'ın nazmında olduğunu ifade eder. Ona göre nazmda üstünlük fesâhattedir. Ancak onun kastettiği fesâhat, tek tek kelimeler değil, özel bir biçimde kelimelerin birbirine eklenmesi ile cümlede ortaya çıkmasıdır¹⁹.

'Abdulkâhir Curcânî'ye (öl.471/1078) kadar birçok bilgin nazm teorisi üzerinde durmuş ve Kur'an'ın i'câzının nazmında olduğunu belirtmiştir. 'Abdulkâhir Curcânî ise Kur'an'ın i'câzı üzerine önceki çalışmaları incelemiş Delâ'ilu'l-İ'câz adlı eserinde konunun teorilerini ortaya koymuştur. Ayrıca er-

¹²el-Hattâbî, Ebû Suleymân Muhammed b. İbrâhîm, *Beyânü İ'câzi'l-Kur'an*, nşr. Zaglûl Selâm-Muhammed Halefullâh, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire 1975, s. 24.

¹³el-Câhiz, *Kitâbu'l-Hayevân*, IV, nşr. Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1996, s. 85.

¹⁴İbn Kuteybe, *Te'vîlu Muşkili'l-Kur'an*, nşr. İbrâhîm Şemsuddîn, Dâru'l-Kutub, Beyrut 2002, s. 17.

¹⁵eş-Şerîf er-Razî, *Telhisu'l-Beyân*, Mektebetu'n-Nehda, Beyrut, 1986, s. 434.

¹⁶er-Rummânî, 'Alî b. 'İsâ, *en-Nuket fi İ'câzi'l-Kur'an*, nşr. Zaglûl Selâm-Muhammed Halefullâh, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire 1975.

¹⁷el-Bâkillânî, Ebû Bekr Muhammed Tayyib, *İ'câzu'l-Kur'an*, nşr.

'Abdulmun'im Hafâcî, Dâru'l-Cil, Beyrut, ts, s. 83-99.

¹⁸Bkz. el-Bâkillânî, *İ'câzu'l-Kur'an*, s. 83-99.

¹⁹el-Kâdî 'Abdulcebbar b. Ahmed, *el-Mugnî fi Ebvâbi't-Tevhîd ve'l-'Adl (İ'câzu'l-Kur'an)*, nşr. Emîn Hûlî, Dâru'l-Kutub, Beyrut ts, s. 199.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Risâletü's-Şâfiye adlı eserinde konuyu müstakil olarak ele almıştır²⁰. Kazvinî de Telhîsu'l-Miftâh adlı eserini kaleme alma nedenini İcâzu'l-Kur'ân amaçlı olduğunu ifade etmiştir²¹.

Çoğu Mu'tezile ve Ehl-i sünnet kelâmcıları, i'câzın, Kur'ân'ın lafız anlam ve her ikisini bağlayan bağ ile birlikte nazmında ve üslûbunda olduğu görüşünü savunmuştur. Ancak her iki ekolün kelâm bilginleri arasında nazmı oluşturan lafız ve anlamdan hangisinin daha üstün olduğu sorunu ortaya çıkmıştır. Mu'tezile yine eski görüşünü sürdürmüş ve nazmı savunmakla birlikte lafzın üstünlüğünü ön plana çıkarmıştır. Eş'arî kelâmcıları anlamın üstünlüğü savunmuştur. Her ikisinin üstünlüğünün de aynı olduğunu savunan bazı bilginler de vardır.

İ'câzu'l-Kur'ân tartışmalarında nazm teorisinin ortaya çıkardığı sonuçlar, aynı zamanda lafız anlam ilişkisinin boyutunu da ortaya koyacaktır.

Nazm Görüşünün Sonuçları

Nazm/üslûp olgusu bütün dillerde var olan bir durumdur. Ayrıca önceki kutsal kitapların i'câz yönünün olup olmadığı tartışmaları²², Kur'ân'ın, i'câz yönünün olup olmadığı tartışmalarına önemli katkı sağlamıştır. Yine Halkü'l-Kur'ân ile başlayan tartışma alanı bu yöne kaydırılmıştır. Dış etkenli tartışmalar iç bünyede tartışılmış, iç bünyede ise farklı görüşlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Tepkisel olarak ortaya çıkan bu tartışmalarda da tepkisel görüş ve çözümler ortaya çıkmıştır. Nazm teorisini dil, gramer ve belâgat açısından yeni bir dönemin başlamasına neden olmuştur. Bu çerçevede nazmın unsurları olan lafız, ses, anlam ve bunların birlikteliği ile ilgili kurallar ve edebî sanatlar ortaya konulmuştur. İ'câz olgusu, belâgat ilminin gelişmesine birinci derecede katkı sağlamış²³ ve belâgat teorileri, Kur'ân'ın i'câzına katkı sağlamak için ele alınmıştır²⁴.

Nazm konusunda ilk ilgiyi gösteren nahivciler de bu alanda önemli yer tutmaktadır. Nitekim Sibeveyhi nazm adını kullanmamışsa da değişik adlarla bunu ifade etmiştir²⁵. Nazm teorisini, belâgatın me'ânî bölümünün temelini teşkil etmesi açısından da önemli bir görev üstlenmiştir²⁶. Sarfe görüşü ise Arapların dile yetkinliklerinin ortaya koyulması açısından çık önemli bir teori olarak ortaya çıkıp, nazmın karşısında tetikleyici bir görev üstlenmiştir. Bu kavramın varlığı, Hem nazm teorisinin çok geniş ele alınmasını ve bütün yönleriyle irdelenmesini sağlamış hem de dil olgusunu ve sözün gücünü ortaya çıkartma çabası olarak tarih boyunca konu ile ilgili araştırmacılara yön vermiştir. Her iki kavramın ortaya koyduğu sonuçlara bakıldığında İslâm medeniyetinin aynı zamanda bir dil medeniyeti olduğunu göstermesinde önemli rol oynadığını söylememize engel olmayacağı kanaatindeyim.

²⁰ Abdulkâhir el-Curcânî, *er-Risâletü's-Şâfiye*, nşr. Zaglûl Selâm-Muhammed Halefullah, Dâru'l-Me'ârif, Kâhire 1975, s. 107-140.

²¹ el-Hatîb el-Kazvinî, *Telhîsu'l-miftâh*, nşr. Nevzat H. Yanık-Mustafa Kılıçlı-Sadi Çöğenli, Huzur Yay, İstanbul ts, s.1; es-Suyutî, *Mu'teraku'l-Akrân fi İ'câzi'l-Kur'ân*, nşr. Muhammed Bicâvî, I, Dâru'l-Fikri'l-'Arabî, Beyrut ts, s. 10.

²² Seyyid 'Umer 'Ammâr, *Nazariyyetu'l-İ'câzi'l-Kur'ânî*, Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsir, Beyrut 1988, s. 29.

²³ Ahmed Matlûb, *Mu'cemu Mustalahâtî'l-Belâgiyye*, I, s. 249.

²⁴ Ayrıca bkz. el-'Alevî, *et-Tırâz el-Mutedammin li-Esrâri'l-Belâga ve 'Ulûmi Hakâiki'l-İ'câz*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1982, I, s. 33.

²⁵ Velîd Muhammed Murâd, *Nazariyyetu'l-Nazm*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk 1983, s.57.

²⁶ Ahmed Matlûb, *Mu'cemu Mustalahât*, III, s. 277.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

MÜSLÜMANLARIN HEM MODERN HEM MODEL BİR TOPLUM OLMALARI MÜMKÜN MÜDÜR?

Fikret KARAMAN*

ÖZET

Yeryüzünde yaratılan bütün varlıkların en şerefli insanıdır. Bu nedenle o yeryüzünü onarmada ve adaleti sağlamada sorumludur. Onun onurlu ve sorumlu olmasının bir sonucu olarak hem model hem modern bir insan olması mümkündür. Çünkü İslam hem bireyin hem toplumun örnek olmasını tavsiye etmiştir. Bu itibarla "İslam ve Model İnsan" ifadesi birbirini tamamlamaktadır. Bugün yaşadığımız dünyada hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmaktadır. Teknoloji ve sanayi baş döndürücü bir hızla gelişmektedir. Dolayısıyla Müslüman bireyin ve toplumun bu eylemin dışında kalması düşünülemez. Böylece Müslüman sözünde, işinde, davranışlarında, üretiminde ve çalışmasında dürüst olmak şartıyla hem model hem modern olmasının önünde bir engel yoktur.

**IS IT POSSIBLE FOR MUSLIMS TO BE A MODERN AND
ALSO MODEL SOCIETY?**

ABSTRACT

The most honorable living creature on earth is human. For this reason human is responsible for restoration and justice of earth. As a result of being honorable and responsible, it is possible with a human both modern and model. Because Islam has recommended that both the individual and the community to be a model. In this respect, the expression "Islam and Model Man" complement each other. There is a rapid change and transformation in the world we live in today. Technology and industry are developing at a dizzying pace. Therefore, it is unthinkable for the Muslim individual and society to stay out of this action. Thus, there is no obstacle to being both model and modern, provided that the Muslim is honest in his words, his work, his behavior, his production and his work.

GİRİŞ

Modernleşme kavramı, çalışkan, kalkınan, teknoloji üreten, başarılı ve rahat bir hayat yaşamaya gayret eden birey veya toplumların vasıflarını belirlemek anlamında kullanılmaktadır. Bu algıya dikkat çekmek amacıyla modern şehir, modern hayat, modern toplum ve modern insan gibi ifadeler sıkça kullanılmaktadır. Bu itibarla modernleşmeyi, salt ekonomik, laiklik ve sosyolojik çıkaran bir toplum modeli olarak kabul edenler çoğunluktadır.

Nitekim günümüzde de modern sözcüğü ile daha çok özentî, taklit ve fiziki görüntüyü yansıtan bir yenilik biçimi olarak tanıtılmaktadır. Ancak vahiy, akıl, bilim, tarih, kültür gibi ortak değerlere dayanmayan bir gelişmenin ve yeniliğin insanlığı mutlu etmesi ve katkı sağlaması endişe ile karşılanmıştır. Halen devam eden uygulamalarda modernizmin dini, milli ve manevi değerlere yer açmadığı müşahade edilmektedir¹.

Ancak önyargısız ve insanı merkeze alan, bilimsel ve evrensel değerleri önemseyen bir modernite tarzının; eğitim düzeyi yüksek, birbirine saygılı, insan haklarına bağlı, inanç ve ibadet konularında duyarlı, paylaşılan, konuşan, barış ve güveni esas alan bir toplumun model olmasına mani bir hal olmadığını hatırlatmak gerekir. Doğal olarak bu özellikleri taşıyan toplum, kendisiyle ve çevresiyle barışık, mutlu ve huzurlu olacaktır. Zira modernleşen toplumların inanç, ahlak, bilgi ve kültür gibi evrensel değerleri dışlama gibi bir eğilimi olmamalıdır. Aksi halde böyle bir toplum seküler olur ve toplumun tamamını

* Prof. Dr. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelam Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, fkaraman23@yahoo.com

¹ Ayvaz Gökdemir vd. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken, İstanbul, 1985.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

kucaklamaktan uzaklaşır. Nitekim bunun tezahürü de son iki asırdan bu yana bir aydınlanma hareketi olarak Avrupa’da görülmeye başlanmıştır.

1-Batı ve Modernleşme:

Avrupa’da Modernleşmenin ilk adımları, 16. Yüzyıldan itibaren atılmaya başlanmış ve bir aydınlanma dönemine zemin hazırlanmıştır. Batılı yazar ve düşünürlerin başlattıkları bu hareket kısa bir sürede güçlü bir dünya görüşü haline gelmiştir. Bu niteliği ile modernleşme, Fransız ihtilalinden sonra (1789-1799) yenileşme ve gelişme rüzgârını arkasına alarak daha derin ve zengin bir içerik kazanmıştır. Şu var ki Batı dünyası modern hayat ile birlikte zevk, moda ve çeşitli yenilikleri, vitrininde sergilemeye başlamıştır. Özellikle 19. Asra gelindiğinde felsefe ve dine dair tartışmalar ile modernlik bir övgü ve başarı örneği olarak kullanılmıştır. Genelde yenilenme anlayışı üzerine inşa edilen modern hayat düşüncesi, zihin açıklığı, hürriyet, yeni buluş, bilgi, demokrasi ve insan hakları şeklinde şöhrat bulmuştur. Fakat bu dönemde din ve bilim arasındaki çetin mücadele, önlenememiştir. Bilim, dinden güç alarak değil, dine rağmen geliştirilmek istenmiştir. Bu değişime kültür, siyaset, ticaret, sanayii, teknoloji ve alt yapı gibi gelişmelerin etkilerini de ilave etmek gerekir.

Batı’da Aydınlanma dönemi kabul edilen 18-20 yüz yılları arasında sosyal bilimlerde geliştiği ilgili uzmanlar, dinin yok olacağı yahut gündemi çok meşgul etmeyeceğini iddia etmişlerdi. Bunlara göre, bilim ilerledikçe, modernleşme yaygınlaştıkça, din yavaş yavaş sahneden çekilecek ve insanlar tabiatüstü inançları bırakacaklardır. Bazıları bu 1900 yılında dini değerlerin yok olacağını ilan ederken kimileri de bu tarihi geç bile kabul ediyorlardı. Artık insanlık rasyonaliteyi kullanarak, hem bireye hem topluma zarar veren dinden kesin olarak kurtulacaklardır. Teknoloji ilerledikçe, modernleşme artacak ve sonuçta din yok olacaktır.²

Modernleşme ile ilgili yorumlar din aleyhine gelişmeye devam ederken, yeni bir teori olan sekülerleşme kavramı gündeme girmiştir. Bu anlayışın iddiası, din-devlet ayırımını hayata geçirmektir. Tabiatüstü ve kutsalın önemini kaybetmesi gerekir. Bunun için; dinin gerilemesi, bu dünyaya uymanın artması, toplumun dinle ilgisinin kesilmesi, dini inançların yerini kurumların alması, dünyanın kutsallıktan uzaklaşması ve kutsal toplumdan seküler topluma geçilmesi gibi aşamaların tamamlanması gerekir.³

Fakat 20. Yüzyılın yarısına gelindiğinde beklenen olmadı. Toplumun genlerine yerleşen dini duyguların yeniden canlandığı görülmeye başlandı. Çünkü milyonlarca insan tıpkı anne-baba büyükanne, büyükbabaları gibi hayatları boyunca dindar kalmışlardı. Bu anlayışı birden kaybetmenin mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle modernite, bir taraftan dini formları yozlaştırırken bir taraftan da dini canlandırarak yeni formlara yol açıyordu. Sonuçta din, dünya politik arenasında artan bir güç olarak yerini almıştır. Sekülerleşme ve Modernleşme teorisinin test edildiği bir coğrafya da uzak doğu olmuştur. Japonya, Çin, Tayvan Hong Kong ve Malezya gibi ülkeler, halk türü dinlere sahip toplumlardı. Bu toplumlar da ileri teknoloji ile tanışmalarına rağmen dini inançlarından bir gerileme olmamıştır. Mesela Japonya’da Şinto dini daha da

² Ali Köse, Günümüz inanç problemleri, “Modernleşme –sekülerleşme ilişkisi Üzerine Paradigmalar” Aktif kitap Dağıtım, Erzurum, 2001, s. 203.

³ Ali Köse, a. g.e. s. 1-206.

ÜLUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

güçlendi, Tayvan'da halk %70 kadar mabetlere gitmeye başladı. Kısaca din modern hayatla birlikte var olabileceğini ortaya koymuştu.⁴

Düşünür Peter Berger yaptığı değerlendirmede İslami hareketin gerici olarak nitelendirilmesi mümkün değildir. Aksine bu hareket modernleşmiş şehirlerde daha başarılıdır. Hatta bazı ülkelerde batı tipi eğitim almış insanlar tarafından benimsenmektedir. Birçok üst sınıftan ailelerin kız çocuklarının başörtüsü ve İslami kurallara göre bir giyim tarzı Mısır ve Türkiye'de örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan iddia edildiği gibi dünya bilim insanları tamamen dine karşı değildir. Nitekim 1969 yılında ABD' de 60.000 öğretim üyesi ile yapılan bir ankette kendilerini dindar kabul edenlerin oranı %60 dolaylarında çıkmıştır.⁵

2-Türkiye ve Modernleşme:

Küreselleşen dünyamızda stratejik ve dinamik bir özelliğe sahip olan Türkiye'de de muhafazakâr kesimden başlayarak modernleşme taleplerinin 19. Asrın başından itibaren artmıştır. Söz gelimi birkaç yıl önce kız çocuklarını okullara göndermeyenler şimdi en iyi okula göndermek için yarışmaktadırlar. Giyim, kuşam, ev, araba, konut, tatil köyleri, yurt içi ve yurt dışı seyahatlerde büyük bir artış gözlemlenmektedir. Esasen ülkemizdeki bu değişim ve dönüşüm, 1980 yılında yapılan askeri darbeden bir müddet sonra iktidara gelen Rahmetli Turgut Özal iktidarı ile başlamıştır. Bu dönemde daha önceki yıllarla mukayese edilmeyecek kadar bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır.

Aynı dönemde İngiltere'de Margaret Thatcher ABD de Ronald Reagan aynı dönüşümü yapmışlardır.⁶ Bugün için körfez ülkelerini oluşturan Arap ülkelerinde modernleşme arzusu adeta bir fanteziye dönüşmüştür. Çılgınca inşa edilen binalar, göğe yükselen kuleler, marketler, eğlence yerleri ve lüks araçlar bölge halkının eğitim, kültür ve sosyal yapısıyla orantısız olarak bütün hızıyla devam etmektedir. Salt tüketim ekonomisine dayalı ticaret ve eğlence yerlerinin artmasıyla modernlik olmaz. Geri dönüşü, olmayan daha çok zevk, gösteriş amaçlı bireysel ve plansız yatırıma dayalı harcamaların yapılması modernliği değil, beraberinde iflası ve dağınlığı getirir.

Dünyanın hiçbir yerinde bu tür kontrolsüz, denetimsiz daha da önemlisi insanı merkezden uzaklaştıran gelişmeleri modernleşmek olarak nitelendirmek mümkün değildir. Hal böyle olunca bu kualsız olayları, genelde din özelde ise İslam ile özdeşleştirmek mümkün değildir. Ülkemizde de cumhuriyet öncesi ve sonrasında milli ve manevi değerleri hiçe sayarak modernleşmeyi basite indirgeyen ve kutsalı ayak bağı görenler olmuştur. Bu şekilde modernleşmeyi ilerlemenin temel şartı gibi seslendirenlere, Ziya Paşa şu beytiyle anlamlı bir gönderme yapmıştır:

“İslam imiş devlete pa- bendi terakki,

Evvel yoğ idi işbu rivayet yeni çıktı.”

Elbette, Batı'daki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de modernleşme tartışmaları başlamıştır. Genel olarak Tanzimat'la gündeme gelmiş ve Meşrutiyet döneminde kendisini iyice hissettirmiştir. Bu dönemde Yirmi Sekiz Çelebi Mehmet “Sefaretnâmesinde, Mustafa Sami ise Avrupa Risalesinde modernleşmenin zorunluluğundan ve öneminden bahsetmişlerdir.⁷ Milli Mücadele

⁴ Ali Köse, a.g.e. s.212.

⁵ Ali Köse, a.g.e. s. 214

⁶ Hasan Bülent Kahraman, *Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002, s. 15 vd.

⁷ Mehmet S. Aydın, *İçe Kritik Bakış*, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s.202 vd.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

yıllarından hemen sonra toparlanmaya ve gelişmeye çalışan ülkemiz, tefrika, yokluk, rehavet, işsizlik gibi problemlerle karşı karşıya kalmıştır. Savaşın çıkmanın yorgunluğu ve bitkinliği henüz sona ermemiştir. Mehmet Akif halkı çalışmaya, üretmeye ve kazanmaya teşvik ediyordu. Bir gün Fatih camiiinde halka hitap edecekti. Büyük bir cemaat onu bekliyordu. Namaz kılındı. Herkes kürsüye doğru yaklaşıyordu. Derken Üstad kürsüde göründü. Konuşmasına Necm suresindeki şu ayeti okuyarak başladı: “*Hakikaten insan için kendi çalıştığından başkası yoktur.*”⁸ Daha sonra sözlerine şöyle devam etti.

“Älem, feza dediğimiz şu ucu bucağı olmayan boşluk içinde dönüp duruyor. Allah’ın ezelde çizmiş olduğu hatt-ı hareketi ta’kib edip gidiyor. Hiçbir zerre kendi seyrinden, faaliyetinden geri durmuyor. Yer hareket halindedir. Hiçbir şey atıl değil, hepsi çalışıyor. Her şey çalışıyor. Şu katı gördüğümüz, cansız dediğimiz toprak yaratılışından beri acaba bir lahza olsun boş kalmış mı? Heyhat! Her gün her saat, her saniye bitmez tükenmez inkılaplar geçiriyor. Bulutlardan su alıyor. Sırtında otlar, ekinler, ağaçlar bitiyor.

Bizim dünyamız böyle. Peki ya gök? O da tıpkı yer gibi çalışıyor. O halde biz ne yapıyoruz? Atalet ve rehavet içinde oturuyoruz. Akif bu tespiti yaptıktan sonra rehavetten kurtulmanın yolunu da şöyle gösteriyor: “Maarif, maarif! Bizim için başka çare yok. Eğer yaşamak istersek her şeyden evvel maarife sarılmamız. Dünya da maarifle kurtuluruz. Ahiret de maarifle huzur buluruz. Hepsini, her şey maarifle kaimdir. Bizim dinin cehaletle tahammülü yok. Cahillerin eline geçince mahv olur.”⁹

Akif bununla da kalmıyor. Doğu Batı mukayesesini yapıyor. Elbette Avrupa ilim ve fende bizden ileride idi. Bunlara seyirci kalınmaması gerektiğini ifade ederek “Batı’nın ilmini ve San’atını alınız” şeklindeki yaklaşımı ile milletimiz için bir ilham kaynağı olmuştur.

“Alınız ilmini Garb’ın alınız san’atını
Veriniz hem de mesainize son sür’atini,
Çünkü kabil değil artık yaşamak bunlarsız
Çünkü milliyeti yok san’atın, ilmin yalnız”

Artık bu terakki anlayışının üzerinde durulması gerekiyordu. Bu haykırış İslam bilginleri tarafından da kabul görmüştür. Zira ilim, sanat, teknoloji kimsenin tekelinde değildir. Aksine bilimsel gelişmeler ve faaliyetler toplumun ortak paydalarıdır. İnsanlığı ilgilendiren birçok beşeri faaliyeti kapsamaktadır. Batı tarihinde, din ile bilim arasında tartışmalar yaşanmıştır. Fakat İslam daima bilimle uyum içinde olmuştur. Buna göre; Batı’da bilim dine rağmen gelişme gösterirken İslam dünyasında, bilimin dinden güç alarak daha çok gelişmesi gerekirdi.

Görüldüğü üzere bilim ve din olmadan sosyal hayatın devam edemeyeceği vurgulanmıştır. Sonuçta tarihimizin derinliğinden gelen bu heyecan ve kararlılık sonucunda, “Cumhuriyetin Kuruluşu” da besmele, Kur’an ve Hadis tilavetiyle başlamıştır. Bu arada, 1915 yılından itibaren güçlü bir kadro tarafından yayımlanmaya başlanan “İslam Mecmuası” da, gerçek İslam ile modernleşmenin birbirine aykırı olmadığını açıklamıştır. Bu itibarla din modernleşmeye, modernleşme de dine açık olmalıdır. Zira modernleşme süreci; inanç, din ve ahlak ekseninde gerçekleşirse ancak değer ifade edebilecektir

⁸ Necm, 53/ 39.

⁹ İsmail Hakkı Şengüler, *Mehmed Akif Külliyyatı*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1992, 9/212.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

3-İslam Dünyasında Modernleşme:

Son iki asırda İslam dünyası, daha durağan ve tereddütlü bir görüntü sergilemiştir. Bu itibarla İslam âleminde, ahenkli ve donanımlı bir ilerlemenin olduğu söylenemez. Ancak bunu fark eden Müslüman aydınlar tarihi tecrübe ve İslam'ın ana kaynakları üzerinde yoğunlaşmaları gerektiğini belirtmişlerdir. Böylece Müslüman âlimler, bilim ve teknoloji karşısında kararlı ve teşvik edici bir tavır ortaya koymuşlardır. İnsanlık tarihi objektif olarak incelendiğinde de anlaşılacağı üzere; matbaanın geç gelmesinin sebebi İslam âlimleri değildir. Nitekim bu bilim insanları, daha sonra III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde gerçekleştirilen hayırlı ve başarılı ıslahatı tenkit etmemişlerdir. Bununla birlikte ülkemizde "modernleşme" bazen farklı bir ideoloji şeklinde yorumlandığı da bir gerçektir. Hatta geçmişte modern hayatı ve bu alandaki çalışmaları sabote etmek için "asrılık, gâvurluktur" gibi ürkütücü ve caydırıcı düşünceler bile ileri sürülmüştür.

Sonuçta modernleşme, çok boyutlu bir süreç olarak İslam dünyasının gündemine girmiştir. Bazıları bu hareketi ateşten gömlek gibi değerlendirmiş ve modernliğe karşı çıkmıştır. Kimileri de modernleşme tarihi kültür ve mirasımızdan uzaklaştırdığını ileri sürerek, Batılılaşma olarak yorumlanmıştır. Bu hatanın önüne geçmek için son dönemlerde modernleşme yerine asrileşme, yeniliğe sahip çıkma, örnek ve model olma gibi kavramlar kullanılmıştır. Daha sonraları buna çağdaşlaşma diyenler de olmuştur. Bu düşünce ile devrin nimetlerinden yararlanma düşüncesi güç kazanmıştır. Müslümanlar bu nimetlerden yararlanmak için yeniliklere ve modernleşmeye daha ılımlı yaklaşmışlardır.

Bu açıklamalardan sonra şu soruların cevapları üzerinde yoğunlaşmamız gerekir. Acaba Müslümanların 21. Asırda aslı değerlerine bağlı kalarak; "*hem modern hem model bir toplum*" olmaları mümkün müdür? Bu tez geçerli olacaksa nasıl olmalıdır? Modern toplum ile Müslüman toplum arasında bir çelişki var mıdır? Aslında uzun yıllardır bu sorular insanın zihnini meşgul etmektedir. Bugün Doğu'da, Batı'da meydana gelen sosyal, kültürel, iktisadi ve ahlaki olaylar bu sorulara verilecek cevapları daha önemli hale getirmiştir. Çünkü küreselleşen dünyamızda ulaşım, iletişim ve teknoloji sayesinde devletler ve kıtalar arasındaki mesafeler adeta kalkmıştır. Buna bağlı olarak dinler, mezhepler, düşünceler ve ideolojiler de bir rekabet anlayışıyla iç içe girmiştir.

4-İslam Dini Bilim ve Modernleşme:

Objektif bir değerlendirme yapmak gerekirse öncelikle "İslam dininin ilme ve bilgiye en yakın olan ve değer veren bir din" olduğunu belirtmek gerekir. Son ve evrensel olan bu dinin yapısıyla ilim ve bilgi arasında hiçbir uyumsuzluk yoktur. Zira bazıların iddia ettiği gibi "*İslam sadece ahirete yönelmiş bir din*" değildir. Tersine bu din, İslâm ümmetinin, dünyadaki menfaattarıyla ilgilenen, problemlerini çözen, dünya ve ahiretteki mutluluklarını birlikte garantiye alan bir dindir. Onun asıl hedefi; fert ve toplumu, "iki cihanın saadetine ve müjdesine" ulaştırmaktır. 19. Asrın İslam bilginlerinden Seyyid Cemaleddin Afganî (1838-1897) ilimsiz bir yeniliğin ve modelin olamayacağını şöyle açıklamıştır: "*Dünyada ilimsiz bir zenginlik olmadığı gibi ilimden başka bir zenginlik yoktur. Diğer bir ifade ile dünya ilim dünyasıdır*" mealinde bütün insanlık dünyası bir endüstri dünyasıdır. Şayet ilim insanlığın hizmetinden kaldırılırsa hiç kimse bu dünyada kalmaya devam edemez."¹⁰ Nitekim Kur'an'ı Kerim de, insanları bir

¹⁰ John Esposito, John Donohue, *Değişim Sürecinde İslam*, (tercüme: A. Yaşar Aydoğan, Aydın Ünlü), İnsan yayınları, İstanbul, 1991 s. 25.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

erkek ve dişiden yarattığını açıklayarak birbirleriyle tanışmalarını istemiştir: “*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Şüphesiz ki Allah katında en değerli olanlarınız O’na karşı gelmekten en çok sakınmanızdır.*”¹¹

Göröldüğü üzere Yüce Allah insanı dışa kapalı kısa devreli bir varlık olarak yaratmamıştır. Aksine birbiriyle tanışmak için kavim ve kabileler halinde yaratıldığını vurgulamaktadır. Başka bir ayette ise, Müslümanın hayra davet etmesi, iyiliğı emretmesi ve kötölükten alıkoyması gibi bir sorumluluğı olduğı hatırlatılmaktadır: “*Sizden hayra çağırın, iyiliğı emredip kötölüğü meneden, bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.*”¹² Şüphesiz ki toplumun hayrına olan bütün iş ve davranışlarda öncülük yapmak, işlerini sağlam yapmak ve model olmak, Kur’an’ın da tavsiye ettiğı bir erdemliktir.

Diğer bir ayette ise, gerçekleri bildikleri halde kendilerini unutup başkalarına yol göstermeye çalışan Yahudi bilginleri ikaz edilmiştir. Çünkü onların da nazil olan Tevrat’ın hükümlerine uymaları gerekiyordu: “*(Ey bilginler!) Sizler Kitab’ı, (Tevrat’ı) okuduğumuz (gerçekleri bildiğiniz) halde, insanlara iyiliğı emredip, kendinizi unutup musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?*”¹³

Buna göre günümüzde model olmak; Bir şeyin benzeri, örneğı, bir şeyin gereğinde çoğaltılarak veya büyültülerek yahut küçültülerek yapılması maksadıyla meydana getirilen numune şeklinde tanımlanmaktadır. Nitekim sanatkar da bir resmi, heykeli veya bir yeniliğı yapmak istediğinde ilk akla gelen bir numune veya örneğı bakmaktır.¹⁴ Övücü anlamda, model ve modern kavramlarla, zihin açıklığı, hürriyet, en yeni buluşlar, bilgiler veya en yeni formüle edilmiş fikirler kastedilmektedir. Küçümseyici anlamda ise oturmamış, moda endişesi, “*değişmek için değişme*” tutkunluğu, geçmişini anlamadan ve muhakeme etmeden anlık intibalara kendisini kaptırma şeklinde ifade edilmiştir.¹⁵

5-Model Ya da Örnek Toplum Olmak:

Kur’an-ı Kerim her fırsatta olumlu vasıfları taşıyan insanları övmüş ve toplumda model insanlar olarak göstermiştir: Bu vasıfların her biri fert ve toplumun gelişmesine yönelik bir değerdir. Bunların uygulanmasında bütün insanlığın yararlanacağı ortak paydalar vardır. Kur’an’da yer alan ve her biri çerçevelenecek zenginlikte olan bu model ve örnek olma vasıflarında birkaç tanesi şöyle özetlenebilir.

“ Bunlar; Allah’a iman edip salih amel işleyenelerdir. Birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye edenlerle ¹⁶ alçak gönüllü olup tevazuu ile hareket edenlerdir. Geceleri ibadetle geçirenlerdir. Harcamalarında orta yolu izleyerek aşırılıktan kaçınanlardır.¹⁷ Rablerine tevekkül edenler ve kızdıkları zaman öfkesine hâkim olanlardır. Büyük günah ve fuhuştan kaçınanlardır. Namazlarını kılanlardır. İşlerini birbirlerine danışanlar ve başarıya ulaşanlardır. Çünkü din sadece sözden ibaret değildir. Aksine söz Allah’a iman ile birlikte O’na teslim olmaktır. Doğru söylemektir. Sabretmektir. Allah’a ve insanlara karşı saygılı davranmaktır. Sadaka

¹¹ Hucurat, 49 /13.

¹² Âl-i İmran, 3/104.

¹³ Bakara, 2/44

¹⁴ Ayvaz Gökdemir vd. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken, İstanbul, 1985, c.7. s, 2240.

¹⁵ Ayvaz Gökdemir vd. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken, İstanbul, 1985, c.7. s.2240.

¹⁶ Asr, 103/1-3.

¹⁷ Furkan,25 /50.

Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu

vermektir. Namus ve iffetini korumaktır. Akraba ve dostlarla ilişkilerini sürdürmektir. Ahde vefa göstermektir. Kötülüğü iyilikle savmaktır. İlimde ve dine derin bilgilere sahip olmaktır.¹⁸

Hız. Muhammed (sav)'in de, müminlerin toplumda sorumluluk almalarını, hayırda öncülük yapmalarını, kötülüğü önlemede ise daha duyarlı davranmalarını emretmiştir: *"İslam'da güzel bir gelenek başlatanlar model toplum olarak övülmüşlerdir. Zira bunlar hem yaptıklarının sevabını hem de daha sonra kendilerini izleyerek aynı şeyi yapanların ecrini kazananlardır."*¹⁹ Model Toplum; Toplumsal huzuru, barışı ve hoşgörüyü sağlayanlardır. "Birbirine nefret ve düşmanlık beslemeyen, haset etmeyen, sırt çevirmeyen, aksine kardeşçe davranmasını bilen toplumlardır."²⁰ Model Toplum; *"İçinizden biri bir kötülük görürse, onu eliyle, buna gücü yetmezse diliyle değiştirsin. Buna da gücü yetmezse, kalbiyle ona kin ve nefret besleyerek tavır alandır."*²¹

Toplum sosyolojik anlamda bir bütündür. Birey ise onu meydana getiren bir parçadır. Her ikisinin de model olma özelliğini taşıması gerekir. Çünkü toplumun iyiliği bireyin iyiliğine, bireyin iyiliği de toplumun iyiliğine bağlıdır. Model olma veya bozulma karşılıklıdır. Birey iyi olursa toplum da sağlıklı olur. Birey bozulduğu zaman, sağlıklı toplum ortaya çıkmaz. Birey ve toplum arasındaki bu dengenin korunması açısından toplum içindeki örnek kişiliklere hatta sıradaki insanlara büyük görevler düşer. Yeni nesil ve gençliği rol model ile eğitmek daha kolaydır. Diğer bir ifade ile model olma ve öne çıkma önem arz etmektedir. Nasreddin hocanın şu uygulaması ilginçtir. "küçük öküz bir huysuzluk yapmış fakat o büyük öküzü dayak atmış. "Onun suçu ne diyenlere" küçüğe göz kırptı diye cevap vermiştir. " O kabahatini bilir" diyerek model durumda olan kişilerin söz ve davranışlarının örneklik teşkil ettiklerini hatırlatmıştır.²²

6- Batı, Müslümanlarla samimi Olamadı:

Fransız düşünür Ernest Renan (1823-1892) Hristiyanlık ile bilim arasındaki tarihi ilişkileri örnek göstererek bilimsel düşünce ile İslamiyet'in hiçbir dönem uzlaşmadığını ileri sürmüştür. Renan' a göre Müslümanlar doğuda, Afrika'da ve diğer bölgelerde geri kalmış toplumlardır. Bunun asıl nedeni ise İslam'ın bilim, kültür, sanat ve felsefeye değer vermemesinden kaynaklanmaktadır. Bu gerekçelerle İslam'ı ve Müslümanları aşağılayan Renan birçok alanda iftira atmaya devam ediyor. Renan daha da ileri giderek İslamiyet'i, insanlığın şimdiye kadar tahammül eylediği zincirlerin en ağır olarak tanımlamıştır. Ne yazık ki bazı Osmanlı bilginleri de Renan'ın bid'at ve hurafe kokan bu iddialarına destek vermişlerdir.

Fakat Namık Kemal (1840-1888) Renan müdafaaanesi ismiyle yazdığı risalede Ernest Renan; sadra şifa olacak, ilimle mücehhez güzel cevaplar vermiştir. Kendi ifadesiyle *"onu gönlünün istediği şekilde tepelemiştir."* Öncelikle bir Fransız vatandaşı olan Ernest Renan'ı genelde dinler hakkında özelde ise İslam hakkında cahil olduğunu, İslam'a ve Müslümanlara karşı maksatlı hareket ettiğini ispat ettikten sonra şunları söylemiştir: "Mösyö Renan bu kadar saçmalıklarla övünüyor. Ne yazık ki o, geri kalmışlıkla suçladığı İslam bilim, kültür ve medeniyetinin geçmişte ne kadar filozof ve bilim insanı

¹⁸ Süleyman Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, KUBA, İstanbul, 17/ 226.

¹⁹ Hadislerle İslam, 4/316.

²⁰ Hadislerle İslam, 4/316.

²¹ Müslim, İman, 78.

²² Vefa Taşdelen, *Felsefe Eğitim Sanat*, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s.299.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

yetiştirdiğini bilmiyor. Hatta bu bilim insanlarının Batı'daki Hristiyanlık dünyasına hocalık yaptıklarını ya bilmiyor ya inkâr ediyor.²³

Evet, gerçekten bugün insanlığın içinde yaşadığı dünya, yerinde saymayı ve durgunluğu kabul etmiyor. Toplumsal ve bireysel hayat adeta araba, uçak, mekanik, elektrikli bant ve merdiven gibi araçlar üzerinden akıp gitmektedir. Bulunduğunuz konumda hareketsiz kalırsanız ya düşersiniz ya da gelip geçenin darbelerine maruz kalırsınız. Bugün artık Batı diye nitelendirdiğimiz dünya, önemli bir kısımla bizim de dünyamızdır. Serbest rekabet ve ticaret hüküm sürmektedir. O halde burada olması gereken yeniliğe, üretime gelişmeye eğer bunun adı modernlik olacaksa bu modernleşmeye karşı çıkmak bir çözüm değildir. Olması gereken fert ve toplumun istikrar içinde değişmesinin sağlanmasıdır.

7- Modernleşme ve Fazlu Rahman:

Genel olarak bazı İslam bilginleri modern hayatın, İslam Tarihine “*şerefli bir sayfa*” eklediğini söylemekle beraber realitede, Müslümanların bu alanda başarılı oldukları hususu tartışmalıdır. Çünkü bazen samimi olmak başarılı olmanın teminatı değildir. Müslümanların bilim, kültür ve medeniyet izleri üzerinden tarihteki yerini almaları gerektiğini savunan Fazlu Rahman bu başarısızlığın bazı sebeplerini şöyle açıklamaktadır.

a) Modernistlerin çoğu cesur ve tutarlı olamadılar. İslami tefekkürü, kültürü ve birikimini yeterince değerlendiremediler. Bunun yerine Avrupa'da İslam diniyle barışık olmayan hatta Müslüman toplumlarda karşılığı bulunmayan birçok sosyolog, psikolog, yazar ve akımların eserlerini tercüme ederek gençlere okuttular. Şüphesiz ki bu hareketin sonuçları İslam dünyasına beraberinde bazı problemler de getirdi. Böylece Müslüman toplumların kendi elleriyle ürettikleri siyasi, iktisadi ve kültürel problemler çoğu kez güç kaybına neden olmuştur.

b) İslam'ın modernleşme yünü ile İslam gelenekçiliği uyum içerisinde gelişmemiştir. Aslında İslam geleneği uzun süren durgunluğuna rağmen çok zengin ve derin bir yapıda idi. Bir bakıma dünyaya yön veren bilim insanları, bu geleneğin ürünüdür. Ancak bu geleneğin ilmi usullerle araştırılması ve eğitim kurumlarıyla yaşatılması şarttır. Örneğin Hz. Peygamberin model insan olarak seçilmesi İslami kişiliğinin vaz geçilmez bir kuralıdır. Fakat bazen gelenek öyle bir peygamber kişiliği çizmiştir ki onu Kur'an ve Sünnetin tanımlamalarının dışına çıkararak efsane bir şahsiyet haline getirmektedir. Kur'an'ın “usvetün hasenetün” olarak tanımladığı peygamberin özelliklerini terk etmişlerdir. İslam dünyası gelenek konusunda katı davrandığı için onu eleştiren herkese şüphe ile bakmış ve onu Batıcı, hain, ajan gibi sözlerle itham etmiştir.

c) Müslüman yenileşmeyi savunurken inandığı çözüm şekillerini tam anlamıyla açıklayamamıştır. Düşünce ve hedeflerini daha çok “*la-dini*” bir çözüm edası içinde sergilemişlerdir. Böylece akılsız bir modern Müslüman tipi ön plana çıkmıştır. Buna karşılık ulema da şeriatın değişmezliği üzerinde ısrar etmiştir. Klasik İslam geleneğinin dışında yer alan çözüm şekli adı ne olursa olsun İslami değildir. Oysaki bu kolaycı bir yaklaşımdır. Çünkü İslami çözüm sadece Kur'an ve Sünnet'ten çıkarılabilecek hükümlerden ibaret değildir. Tersine bu ilkelere ters düşmeyen, onların belirlediği dünya görüşüne zarar vermeyen çözüm şekilleri de dikkate alınmalıdır.²⁴

Bugün dünyanın Doğu-Batı, Kuzey ve Güney eksenlerine bakıldığında rasyonelliğin, bilimin, dünyevileşmenin ön plana çıktığı açıkça görülmektedir.

²³Nurullah Çetin, *Namık Kemal Renan Müdafaaanamesi*, Akçağ, Ankara, 2014, s.13 vd.

²⁴ Mehmet S. Aydın a.g.e. s. 258.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

Müslümanların modernleşmeye karşı direnerek başka bir dünyada yaşama imkânı da yoktur. Bu durumda yapılması gereken Müslümanların öncelikle bu marazi durağanlıktan kurtulmaları gerekir. Modernleşme tecrübesi olan toplumların deneyimlerinden yararlanarak tarihte var olan tecrübeleri de dikkate almak suretiyle herkes kendine düşen görevleri yerine getirmelidir. Toplum tarihi olanla İslami olanı birbirinden ayıracak bir bilince ulaştırılmalıdır. Alınacak önlemlerle fikir hayatımızda bir çeşit "İslam modernleşme" sağlanması mümkündür.²⁵

Yazar Yusuf Ziya Cömert de 1970'ler soğuk savaş dönemini hatırlatarak Fazlu Rahman'ının o günkü değerlendirmelerini şöyle hatırlatmaktadır. Öyle anlaşıyor ki, Fazlu Rahman, kapitalizmle komünizmin hala dünyayı parsellemeye uğraştığı o yıllarda İslam'ın geleceği konusunda ümitli olduğunu belirterek orta doğu ile ilgili şu düşüncesini dile getirmiştir: " O dönemde Müslüman ülkelerden birçoğu birbiriyle yakınlaşmak için gayret göstermektedir. Bu bağlamda 1969'da Fas'ta, 1974'te Pakistan'da toplanan İslam Zirvelerini bu yakınlaşmaya örnek olarak hatırlatılmalıdır. Keza Kral Faysal'ın 1969 da topladığı zirve de önemliydi. Suudi Arabistan'ın mali desteğiyle kurulan Rabıta'nın Afrika'da ve başka bölgelerde yaptığı çalışmalar unutulmamalıdır.²⁶ Keza petrol üreten Orta Doğu ülkelerinin kazandığı yeni ekonomik gücü de Müslümanlar lehine bir gelişme olarak değerlendirmek gerekir."²⁷

Fazlu Rahman, Türkiye ile ilgili düşüncesini daha büyük bir umutla şöyle açıklamıştır: " Türklerin Batı kültürü hakkında oldukça yakın, sistemli, uzun tecrübesi bulunması ve bugün bir bakıma İslam'ı yeniden keşfetmekte olması dolayısıyla bu ülkede İslam Rönesans'ının zengin ve anlamlı olacağını bekliyorum. Yine İslam'ın ahlaki ve fikri olarak yeniden canlanması, tarihin akışına uygun olarak ahlak temelli bir sosyal düzen kurulması *bütün insanlık için hayati önem arz etmektedir.*"²⁸

Muhammed İkbâl'in de Türkiye ile ilgili bir umudu var ve bunu şöyle dile getirmiştir: "Türklerin bir kez daha yeni ve semereli bir İslam Rönesans'ının öncüsü olduğunu ispatlaması pekâlâ mümkündür."²⁹

Ortadoğu ile ilgili yaklaşık elli yıl önce bu iyi niyetle bakılması güzel bir duygudur. Ancak bugün gelinen noktada İslam İşbirliği Teşkilatının beklenen düzeyde aktif olamadığı, başta Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki diğer petrol zengini ülkelerin mali kaynaklarını Batı ve ABD ülkeleriyle kolayca paylaştıkları müşahade edilmektedir.

Osmanlı döneminin son âlimlerinden ve Mısırlı Şeyh Muhammed Abduh, (1849-1905) İslam'ın evrenselliğine vurgu yaparak sadece İslam ülkelerini değil bütün dünyayı kucaklaması gerektiğini hatırlatmaktadır:

"İslam Doğusuyla, Batısıyla Arap ve Arap olmayılarıyla, erkeğiyle, kadınıyla, zengini ve yoksulu ile âlimi ve cahili ile bütün dünyanın iyiliği için Allah tarafından vahyedilmiş ilahi bir düsturdur. İslam Allah'ın bütün insanları sancağının altında toplamayı istediği ve onu yeryüzünün bütün ülkelerine yaymayı dilediği bir birliktir."³⁰ Yoksa bu din, sadece ahirete yönelmiş bir din

²⁵ Mehmet S. Aydın, İçerik Bakış, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 1999, s.202 vd.

²⁶ Yusuf. Ziya Cömert, Yen Şafak Gazetesi, "İlerledik mi, Geriledik mi?", Köşe Yazısı, İstanbul, 09.04.2018.

²⁷ Yusuf Ziya Cömert a.g.e.

²⁸ Yusuf Ziya Cömert a.g.e.

²⁹ Yusuf Ziya Cömert a.g.e.

³⁰ John Esposito, John Donohue, *Değişim Sürecinde İslam*, (tercüme: A. Yaşar Aydoğan, Aydın Ünlü), İnsan Yayınları, İstanbul, 1991 s. 25.

Uluslararası İslam ve Model İnsan Sempozyumu

değildir. İslâm müminlerin bu dünyadaki menfaatlarıyla ilgilendiği gibi ahiretteki mutluluklarıyla birlikte bu dünyada da başarı göstermelerine izin verir. Çünkü o iki cihanın saadetini ister: “Şüphesiz ki Allah katında en değerli olanlarınız O’na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.”³¹

8- Din Ve Seküler Hayat:

Bazı araştırmacılar dini, seküler hayatın dışında tutmaya gayret etmişlerdir. Fakat bu uygulama ile meydana gelen boşluğu ateizmin doldurduğunu çok geç fark etmişlerdir. Alman filozof Jürgen Habermas bu konudaki düşüncesini üç aşamada dile getirmiştir. Birinci aşamada (1980) Marxizm’in etkisiyle dini, “yabancılaştırılan bir gerçeklik” olarak görmüş ve onun giderek ortadan kalkacağını ileri sürmüştür. İkinci aşamada ise; (1985-2000) dini, sosyal hayatın vazgeçilmez bir parçası olarak görmüş ve dinin özel alanla sınırlanmayıp seküler ve kamusal alana müdahil olmasını istemiştir. Ayrıca kutsal metinleriyle “ahlaki sezgiler”e katkıda bulunmasını savunmuştur. Üçüncü aşamada ise, daha da ileri giderek Hristiyanlık dininin evrensel eşitliğe ve akla açık olduğunu ve demokrasiye ahlaki temel sağladığını söylemiştir. Böylece dini inançların, insanlar için yararlı olduğunu ısrarla ifade etmiştir. Aksi halde kimsenin inanmadığı bir ortamın savunulamayacağını ileri sürmüştür.³²

Alain de Botton da, batı toplumlarının seküler kesiminde dini yeniden keşfetme arayışlarının başladığını belirterek şöyle demiştir: “Kararlı bir ateistin bile, dinleri zaman zaman yararlı, ilginç ve rahatlatıcı bulması mümkündür. Dinlerin bazı fikir ve uygulamalarının laik / seküler alana ithali için araştırmalar yapılabilir. Dünyanın sadece seküler köktencilikle kuşatılması doğru değildir. Dinlerin seküler toplumun bugüne kadar karşılamayı başaramadığı iki temel ihtiyaca cevap verdiğini kabul edebiliriz: Birincisi, bencil ve şiddete eğilimli içgüdülerimize karşı, topluluklar içinde uyumlu olarak yaşama ihtiyacıdır. İkincisi, mesleki başarısızlık, sorunlu ilişkiler, sevdiğimiz insanların ölümü, yozlaşma ve yıkımlar karşısındaki acılara katlanma cesaretidir. Modern ateizmin başlıca yanılgısı, dinlerin pek çok yönünün geçerliliğini korumasını görmezden gelmesidir.”³³

Alain de Botton, dinler üzerinde yaptığı incelemede şu tespitlerde bulunmuştur: “Dinlerin bilgeliği, en rasyonel olanlar dâhil, bütün insanlığa aittir. Ortaklık duygularının nasıl geliştirilebileceğinden ve iyiliğin nasıl özendirilebileceğinden tutun, eğitimin ve mimarinin nasıl düzenlenebileceğine, insanların ihtiyaçlarının nasıl karşılanabileceğine, ruh sağlığıyla ilgili çabaların nasıl iyileştirileceğine kadar uzanan alanlarda seküler dünyanın dinlerden alabileceği derslerin olduğunu belirtmektedir.”³⁴

Pozitivizm felsefesinin kurucusu olan 19. yüzyıl Fransız düşünürü August Comte ise, (1798/1857) modern toplumda dinin yerini bilimin alacağını savunmuştur. Fakat dini inançların insanlar ve toplum açısından taşıdığı anlamı

³¹ Hucurat, /13.

³²Bkz. *The Dialectics of Secularization / Sekülerleşmenin Diyalektiği*, Ignatius Press, 2007; Philippe Portier, "Religion and democracy in the thought of Jürgen / Jürgen Habermas'ın düşüncesinde din ve demokrasi," *Society*, No. 5, 2011.

³³ İnançsızlara dinin yararları rehberi / *Religion for atheists: A non-believer's guide to the uses of religion* (New York: Pantheon Books, 2012, (Kitabı Türkçeye Çev: Ayşe Ece, s. 11-13, Sel Yayınları, İstanbul, s.11-13).

³⁴ De Botton a.g.e, s. 311-312.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

bildiği için, Hristiyanlık yerine (bilime dayalı) insanlık dininin geçmesini, kiliselerin yerine pozitivizm tapınaklarının kurulmasını önermişti.

Örnekleri Paris, New York, Liverpool, Londra ve Rio de Janeiro'da inşa edilen bu ateizm tapınaklarının hiçbiri bugün hayatta değildir. Çünkü bilim, dinin yerini alamadı ve hiçbir zaman da alamayacak. Zira alanları farklıdır. Din insanların duygu ve ruh dünyasına, bilim ise akıl ve madde dünyasına aittir. Bilimi dinin, dini de bilimin yerine koyma çabaları en zalim diktatörlüklerin doğuşuyla sonuçlanmıştır. Artık post-modern dünyada din adamları bilime, bilim adamları da dine saygılı olmayı öğrenmelidir.³⁵

9- Modernleşme ve Taklit:

Müslümanlar hiçbir zaman ilerlemeye, gelişmeye ve çalışmaya kaşı olmamışlardır. İki günü birbirine denk olanın ziyanda olduğunu açıklayan bir dinin mensupları atıl ve rehabet içinde yaşayamazlar. Sadece geçmişte olup biten olaylarla övünmek yeterli değildir. Geriye dönüp örf ve adetlere takılmak da günümüze bir şey kazandırmaz. Zira körü körüne eskiye bağlı kalmanın hiçbir anlamı yoktur. Kur'an'ı Kerim geçmişi taklit eden ve küfürde inatça direnenleri şöyle kınamıştır.

*"Onlara (müşriklere) Allah'ın indirdiğine uyun, denildiği zaman onlar, "Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz yola uyarız" dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamış idiyse? (Hidayet çağrısına kulak vermeyen) kâfirlerin durumu, sadece çobanın bağırıp çağırmasını işten hayvanların durumuna benzer. Çünkü onlar sağır, dilsizler ve körlerdir. Bu sebeple düşünmezler"*³⁶

Elbette iyi ve dürtüst ataların arkasından gitmek iyidir. Ancak eskilerin kaldığı yerde takılıp kalmak ve ileriye yönelik adım atmamak kabul edilemez. Her nesil, kendi toplumunu daha ileriye götürmekle sorumludur. Salih ataları takip edip ilmen ve ahlaken ilerlemek gerekir. Ancak imandan ve ilimden yoksun ataların yoluna yönelmek bir başarı değildir. Bu nedenle itikadi konularda taklid caiz değildir. Çünkü Kur'an-ı Kerim; *"Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de izlerine uyarız."* Şeklinde körü körüne taklid edenler kınanmıştır. Her mükellefin tevhidî öğrenmesi farzdır.³⁷

Görüldüğü üzere bu iki ayette insanların körü körüne eskiye bağlı kalmanın doğru olmadığı açıklanmıştır. Yeni fikirlere kulak verip insaflı ve ön yargısız bir şekilde akıl ve vahiy ölçülerinin ışığında değerlendirilmesi gerektiği bildirilmektedir. Çünkü Hz. Peygamber (sav) Mekke halkını *"Allah'ın indirdiğine uyun"* diyerek hidayete davet etmiştir. Bilgide ve yaşayışta doğruya ulaşmanın iki temel ölçüsü olan, akıl ve hidayete vurgu yapılmıştır.³⁸

*"Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanaı değiştirmez."*³⁹ Bu ayet de işlerinin sonucundan insanların kendilerinin sorumlu olduklarını vurgulamaktadır. Buna göre bir millet kendilerinde bulunan iyi ahlak ve meziyetlerini değiştirip isyana dalmadıkça Allah onların elindeki nimeti değiştirmez. Yok, eğer bir millet ahlakını bozar, şerlere, kötülöklere, fesatlara dalar isyan ederse Allah da onlara verdiği nimetleri

³⁵ Şahin Alpay; Ateistler için Din, Zaman Gazetesi, 23 Ağustos, 2012 Tarihli köşe yazısı.

³⁶ Bakara, 2/ 170-171.

³⁷ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988, 1/278.

³⁸ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2003, 1/162

³⁹ Ra'd, 13/11..

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

ellerinden alır. Onları perişan eder. Böylece güçlerini kaybederler ve küçülürler. Bu sonuç Allah'ın sosyal kanunların bir sonucudur.

Allah bir kuluna veya topluma verdiği bir nimeti sebepsiz yere değiştirmez. Ancak İnsanlar Allah'ın hoşlanmadığı bir değişiklikte aykırı hareket ederlerse Allah da onların elindeki nimet ve imkânları alır. Fert veya toplum öz değerlerine yabancılaşır, ellerindeki şükürü yerine getirmez, onu gerektiği yerde ve gerektiği gibi kullanmazlar ve şumarık hareket ederlerse hak ettikleri cezayı alırlar. Bunlar kerameti kendilerinden naklederler. Güç, nimet, ilim ve iktidarlarını gibi ilahi nimetleri zulüm için kullanırlar. İşte böyle değişen ve bozulan insanların elinden nimetler alınır. Yerine felaket, mahrumiyet ve sıkıntı verilir.⁴⁰

Sonuç:

İnsanlık tarihi daima yenilik ve gelişmelere sahne olmuştur. Hiçbir şey doğduğu ve meydana geldiği yerde kalmamıştır. Nitekim tarih kültür ve medeniyetler de bu gelişmeler üzerine inşa edilmiştir. Konu "*İslam ve Model İnsan*" olunca daha da önem kazanmaktadır. Çünkü Müslüman, Kur'an ve sünnette işaret edildiği üzere toplumda önemli özelliklere sahip olması gerekir. Kur'an-ı Kerim bu vasıfları birçok ayet ve surelerde tekrar kapsamlı bir şekilde anlatmaktadır. Nitekim Mü'minin suresinde de müminlerin birkaç özelliği şöyle ifade edilmiştir: Onlar namazlarını huşu içinde kılan, boş ve yararsız şeylerden yüz çeviren, zekâtlarını veren iffetlerini koruyan ve bu şekilde kurtuluşa eren kimseler olarak övülmüşlerdir. Bir hadiste de Müslümanın tanımı şöyle yapılmıştır: "Müslüman, diğer Müslümanların elinden dilinden, davranışlarından emin oldukları kimsedir."

Sadece bu tanımlar bile Müslümanın model ve dürüst bir insan olması için yeterlidir. Bu alanda hem kaynaklarımızda hem yaşanan zengin tarihimizde sayısız örnekler vermek mümkündür. İki günü birbirine eşit olan zarardadır, prensibi gereğince Müslüman daima yeniliklere ve gelişmelere açık olmak zorundadır. Bu durumda Müslüman toplumun hem model hem modern olmasının önünde bir engel yoktur. Çünkü Kur'an İslam'ı tebliğ eden Hz. Muhammed (sav)'i bütün insanlığa rehber olarak göndermiştir. Tarih boyunca, kamu vicdanı ve insanlık onun örnek kişiliği üzerinde ittifak etmiştir. Bu durumda Müslüman kişi veya toplum hem model hem modern olmak zorundadır. Zira Allah dünya nimetlerini insanlar istifade etsinler diye yaratmıştır. O halde bu sonsuz nimetleri doğru yönetmek ve insanların yararına sunmak için model, modern ve önder olmaktan başka bir seçenek yoktur.

---

⁴⁰ Hayrettin Karaman. a.g.e.

ULUSLARARASI İSLAM VE MODEL İNSAN SEMPOZYUMU

KAYNAKÇA

- Ali Köse, *Günümüz inanç problemleri*, "Modernleşme –sekülerleşme ilişkisi Üzerine Paradigmalara" Aktif kitap Dağıtım, Erzurum, 2001.
- Alpay Şahin; *Ateistler için Din*, köşe yazısı (kapatılan Gazetesi), 23 Ağustos, 2012.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, KUBA, İstanbul.
- Ateş Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.
- Aydın Mehmet S. *İçe Kritik Bakış*, İyi Adam Yayınları, İstanbul, 1999.
- Ayvaz Gökdemir vd. *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötüken, İstanbul, 1985.
- Bülent Kahraman Hasan, *Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye*, Everest Yayınları, İstanbul, 2002.
- Cömert Yusuf Ziya, *Yen Şafak Gazetesi*, "İlerledik mi, Geriledik mi?", Köşe Yazısı, İstanbul, 09.04.2018.
- Çetin Nurullah, *Namık Kemal Renan Müdafaaanamesi*, Akçağ, Ankara, 2014.
- Esposito John, Donohue, *Değişim Sürecinde İslam*, (tercüme: A. Yaşar Aydoğan Aydın Ünlü), İnsan yayınları, İstanbul, 1991.
- Karaman Hayrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2003.
- Komisyon, *Hadislerle Müslümanlık*, Diyanet işleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2013.
- Şengüler İsmail Hakkı, *Mehmed Akif Külliyyatı*, Hikmet Neşriyat, İstanbul, 1992.
- Taşdelen Vefa, *Felsefe Eğitim Sanat*, Hece Yayınları, Ankara, 2006.